

допомогу (передбачено такого учасника, як «адвокат свідка»), підстава визнання доказів недопустимими, якщо вони отримані від свідка, який в подальшому набув статус підозрюваного, тощо.

Висновок. Враховуючи, що практика ЄСПЛ визначає таку діяльність, як обвинувачення, термін «обвинувальна діяльність», ми вважаємо цілком коректним для вживання в українському законодавстві, оскільки він охоплює собою не тільки підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та виправданого, але й осіб, які не мають процесуального статусу підозрюваного, однак з точки зору ЄСПЛ є обвинуваченими в розумінні ст. 6 Конвенції.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.11.2019).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 08.11.2019).

Одержано 10.11.2019

УДК 378.6+351.741

Руслан Гельманович ВАЛЄЄВ,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки

факультету підготовки фахівців

для підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ ОЗНАК ОБМАНУ ПІД ЧАС КОМУНІКАЦІЇ

Організаційні проблеми протидії злочинам правоохоронними органами включають питання ефективної поліцейської комунікації. Не даремно в англійській науковій та фаховій літературі існує великий пласт напрацювань щодо тактик, прийомів таких поліцейських заходів, як допит та опитування. Зокрема, Fisher зі співавторами здійснили огляд різних технік опитувань [1]. Braithwaite та Brewer визначили різні стилі розв'язання конфліктів під час комунікації [2].

Давно відомо, – зазначають Riggio та Feldman – що вербальна та невербальна поведінка підозрюваного чи свідка часто трактується суддями та присяжними як доказ вини чи недостовірності. Відповідно, сучасні дослідники висвітлили низку актуальних проблем, пов'язаних з ідентифікацією вербальних та невербальних ознак обману під час поліцейської комунікації. Зокрема, здатність поліцейських виявляти брехню та її наміри дослідили нещодавно Aldert Vrij зі співавторами [3]. Схожі наукові розвідки здійснили також Р. Гоннов, В. Ляшенко, В. Лукін, А. Квакіна, О. Осипова та ін.

Поділяючи висновки відповідних досліджень ми вважаємо за необхідне визначити раніше недосліджений аспект проблеми: особливості підготовки майбутніх поліцейських до ідентифікації вербальних та невербальних ознак обману під час комунікації з громадянами.

Першим педагогічним прийомом залишається вивчення графічних матеріалів та відеоматеріалів, що ілюструють вербальні та невербальні ознаки брехні. До невербальних ознак відносимо: рух очей; брови, що піднімаються до центру чола; боки губ, що повертаються вниз; торкання до вразливих частин тіла, зокрема, шиї, голови, обличчя; крок назад під час ключових запитань, відхилення, тремтіння в голосі, метушливий погляд, уникнення від прямого зорового контакту під час центрального запитання (або навпаки «атака» поглядом та рух тілом вперед), приховування кистей рук, позікання, покашлювання, шмигання носом, часте заковтування слини тощо.

Riggio та Feldman визначають також наступні ознаки поведінки, що асоціюються з недостатньою достовірністю та нечесністю: хиткі очі, хитаючі ноги, нерішучість тону голосу, відсутність очікуваної емоції та непослідовність вербальних та невербальних повідомлень [4].

Водночас використовується другий дидактичний прийом: роз'яснення психологічних та фізіологічних чинників, що обумовлюють ознаки брехні. Зокрема, зазначається, що рух очей обумовлено зверненням до лівої чи правої півкулі мозку: коли мозок «створює картину», очі інстинктивно рухаються вгору та праворуч (для поліцейського – наліво), що означає доступ до правої півкулі (створення) та зорової кори (образи). Зазвичай це означає, що співрозмовники будують картину в голові. Якщо хтось згадує картинку (згадуючи щось, що вони насправді бачили), то він би дивився вгору і зліва (справа для поліцейського). Торкання вразливих частин тіла обумовлено тим, що людина підсвідомо очікує покарання за брехню та нібито заспокоює вразливі місця – наприклад, шию. Брови, що піднімаються до центру чола є ознакою страху.

Вона може виникнути під час брехні або відразу після неї, оскільки люди бояться, що поліцейські побачите через неї.

Курсантам також доводяться певні тактики брехні, зокрема, створення цілісної легенди та використання фальшивої емоції. З нею фальсифікатору легко виглядати емоційно напруженим та викривати ознаки брехні.

За допомогою відеоматеріалів курсанти ознайомлюються із вербальними ознаками брехні, до яких відносимо: непрямі, ухильні відповіді; відповідь тими ж словами, що були у запитанні («це Ви були за кермом чорного фольксвагена?» – «ні, це не я був за кермом чорного фольксвагена»); надання детальної та зайвої інформації; відсутність автореференцій у відповідях (уникнення від використання слів «я», «мені»); «застереження брехуна» («як я гадаю...», «наскільки я пам'ятаю...», «мені здалося...», «здається, що...»).

На наступному етапі курсанти переглядають різні фотографії та відеозаписи, де суб'єкти демонструють ознаки обману або ні. Завдання курсантів на цьому етапі – вірно визначити ці ознаки та інтерпретувати їх.

Наступні етапи складні для відпрацювання. На них використовується дидактичний прийом ситуативних сценаріїв. Складність реалізації викликана відсутністю професійних акторів, які природно можуть імітувати ознаки брехні. Але після належного інструктування статисти з числа курсантів, студентів, викладачів та/або волонтерів здатні біль-менш вдало імітувати ознаки брехні під час реалізації ситуативних сценаріїв. До того ж наша практика засвідчила ефективність реалізації ігрового сценарію [5].

Висновок. Підготовка курсантів до ідентифікації вербальних та невербальних ознак обману під час поліцейської комунікації передбачає використання таких дидактичних прийомів, як вивчення графічних матеріалів та відеоматеріалів, що ілюструють вербальні та невербальні ознаки брехні; роз'яснення психологічних та фізіологічних чинників, що обумовлюють ознаки брехні; вивчення відеоматеріалів із вербальними ознаками брехні; ідентифікація ознак брехні на різних фотографіях та відеозаписах; дидактичний прийом ситуативних сценаріїв.

Список бібліографічних посилань

1. Fisher R. P., Geiselman R. E., Raymond D. S. Critical analysis of police interview techniques. *Journal of Police Science and Administration*. 1987. Vol. 15, No. 3. P. 177–185.
2. Braithwaite H., Brewer N. Differences in the conflict resolution tactics of male and female police patrol officers. *International Journal of Police Science & Management*. 1998. Vol. 1, No. 3. P. 276–287.

3. Vrij A. et al. Cues to deception and ability to detect lies as a function of police interview styles. *Law and human behavior*. 2007. Vol. 31, No. 5. P. 499–518.

4. Riggio R. E., Feldman R. S. Applications of nonverbal communication. Psychology Press, 2005. P. 41.

5. Валеєв Р. Г., Герасимчук Ю. В. Тренінг комунікації поліцейського: обґрунтування методичної доцільності та приклад сценарію // Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 18 трав. 2019 р.) / редкол.: С. К. Бостан, Р. М. Максакова, Т. Є. Леоненко. Дніпро : Ліра ЛТД, 2019. С. 306–309.

Одержано 15.11.2019

УДК 343.12+343.143

Олександр Васильович ГОРБАЧОВ,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОСВІД ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ СПЕЦІАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ

З огляду на досвід оперативно-розшукової діяльності оперативних і слідчих підрозділів Національної поліції, як під час оперативної розробки, так і під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів, з метою отримання відомостей, речей і документів, які мають значення для досудового розслідування, можуть залучатися особи, які негласно або конфіденційно співробітничать з органами Національної поліції, які, зазвичай, наражаються на небезпеку, пов'язану із загрозою їх життю і здоров'ю.

Водночас проблема оперативно-розшукового забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності під час оперативної розробки, в останні роки набула особливого змісту та значення у зв'язку із загостренням криміногенної ситуації в державі, що, у свою чергу, призводить до зростання рівня латентності злочинів [1].

Нормативно-правове регулювання та організаційне забезпечення здійснення заходів безпеки щодо цих осіб потребує суттєвого